

**ЕКОЛОГІЯ
ПРАВО ЛЮДИНА**

Верховенство права для захисту довкілля

Яку САМЕ ШКОДУ, ЗАВДАНУ ДОВКІЛЛЮ, МОЖНА СТЯГНУТИ З РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ У СУДОВОМУ ПОРЯДКУ

Які напрямки охоплює термін «шкода, завдана довкіллю»?

Яку саме шкоду, завдану довкіллю, можна стягнути з російської федерації у судовому порядку. Які напрямки охоплює термін «шкода, завдана довкіллю»?

Вже другий рік поспіль Україна живе в режимі повномасштабної війни, яку розпочала російська федерація. Всім нам доводиться з сумом спостерігати, як через збройну агресію завдається руйнівна шкода українському довкіллю, знищуються цілі екосистеми, які формувались сотні й тисячі років, рідкісні оселища та різноманіття видів флори і фауни.

Оскільки збройна агресія російської федерації проти України досі триває, а негативний вплив на довкілля посилюється, розмір шкоди, яка завдається Україні та, відповідно, усім громадянам України, постійно збільшується.

На сьогодні, дуже важливо забезпечити правильність процедури розрахунку шкоди, яка завдається довкіллю та збору доказів, оскільки саме від цього буде залежати відповідність таких розрахунків у разі звернення до суду з позовною заявою про стягнення з російської федерації шкоди, завданої довкіллю.

Перш ніж звертатись до суду з позовом про відшкодування шкоди, завданої довкіллю, необхідно правильно визначити, яку саме шкоду можна стягнути з російської федерації у судовому порядку.

Важливо розуміти, що відповідно до національного законодавства, шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, **підлягає компенсації в повному обсязі** (частина 1 статті 69 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»).

При цьому, частиною 2 статті 69 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначено, що особи, яким завдано такої шкоди, також мають право на відшкодування **неодержаних прибутків** за час, необхідний для відновлення якості довкілля, відтворення природних ресурсів до стану, придатного для використання за цільовим призначенням.

Визначена чинним законодавством можливість повного відшкодування шкоди, завданої довкіллю, означає, що особа, через протиправні дії якої було завдано таку шкоду, **несе повну відповідальність** за свої діяння. Отже, цивільна відповідальність за порушення екологічного законодавства передбачає, що шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, підлягає компенсації в повному обсязі.

При цьому, підставою виникнення зобов'язання з відшкодування шкоди є такий юридичний факт, як завдання **майнової (матеріальної)** та **моральної шкоди** іншій особі. Завдана шкода може мати майновий характер чи бути тільки моральною, згідно пункту 3 частини 2 статті 11 ЦК України.

Національне законодавство не обмежується використанням лише категорії «шкода», що дає підстави стверджувати, що в ньому не сформувалось єдиної термінології щодо визначення таких негативних наслідків для довкілля (майнових, немайнових), які несе сторона і які мають юридичне значення. При цьому, важливо розмежовувати категорії **«шкода» та «збитки»** завдані довкіллю. Хоча, на перший погляд, вони можуть здаватись тотожними, тим більше, що саме ці два терміни зазвичай використовуються для визначення розміру матеріальної

відповідальності російської федерації за військові злочини, які вчиняються нею проти довілля на території України.

Що стосується категорії «**школа**», то це поняття є більш широким, оскільки включає в себе матеріальну та нематеріальну складову. Тоді як «**збитки**» стосується матеріальної шкоди. **Збитки** - це завжди вартісний (грошовий) вираз майнової шкоди, завданої протиправними діями певної особи. Відшкодування збитків є одним із способів відшкодування майнової шкоди.

Питанню відшкодування шкоди присвячена глава 82 Цивільного кодексу України. Згідно частини 1 статті 1166 Цивільного кодексу України, **майнова шкода**, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної чи юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала.

Цивільним законодавством України встановлено **принцип презумпції вини того, хто завдав шкоду**, під яким слід розуміти, що відсутність своєї вини доводить особа, яка порушила зобов'язання (ст. 614 ЦК України).

У відповідності до частини 3 статті 12 ЦПК України, кожна сторона повинна довести обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених цим Кодексом.

Загальними умовами відповідальності за завдану *шкоду* є наявність такої шкоди. Таким чином, для позивача під час судового розгляду справи про відшкодування шкоди довілля, важливо довести наявність та розмір шкоди, завданої довілля, довести протиправність дій російської федерації, які здійснюються нею на території України та які спричинили шкоду довілля, але зважаючи на загальновідомі факти протиправних дій країни агресора на території України, які підтверджуються беззаперечними доказами, це буде зробити зовсім не важко.

Що стосується **збитків**, то в чинному Цивільному кодексі України міститься визначення поняття збитків, яке і покладається в основу дослідження його змісту. Відтак, у відповідності до частини 2 статті 22 ЦК України, **збитками слід вважати: 1) втрати**, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (**реальні збитки**); 2) **доходи**, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (**упущена вигода**).

Після початку повномасштабного вторгнення російської федерації та необхідності формування комплексного підходу до підрахунку шкоди та збитків в Україні було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326 «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації» (далі – Порядок).

Згідно з пунктом 2 додатку до Порядку, який має назву *Загальні оцінки збитків, завданих майну та майновим правам внаслідок збройної агресії російської федерації*, визначено термін «**збитки**» - вартість втраченого, пошкодженого та (або) знищеного майна, що зазнало руйнівного впливу внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, ракетно-бомбових ударів в ході збройної агресії російської федерації, а також розмір витрат,

необхідний для відновлення порушеного права (реальні збитки); та/або розмір доходу, який постраждалий міг би одержати за умови відсутності збройної агресії Російської Федерації (упущена вигода).

Таким чином, саме вказаним нормативно-правовим актом було закріплено термін **збитки** в контексті збройної агресії російської федерації проти України..

При цьому, частина 3 статті 22 ЦК України, визначає загальне правило повного відшкодування збитків, згідно якого, збитки відшкодовуються у повному обсязі, якщо договором або законом не передбачено відшкодування у меншому або більшому розмірі.

Як правило, **збитки**, не є санкцією заздалегідь визначеного розміру, їхнє відшкодування передбачено на випадок будь-якого правопорушення, якщо інше не передбачено законом. Варто розуміти, що у разі відшкодування збитків не у повному обсязі, це буде означати певним чином звільнення порушника від обов'язку відшкодувати будь-який із складових елементів збитків, перерахованих у частині 2 статті 22 ЦК України, певним їх граничним розміром чи іншим прямим чи опосередкованим способом.

Варто звернути увагу на положення абзацу 2 частини 3 статті 22 ЦК України, згідно якого до розміру збитків може входити і розмір **упущеної вигоди**, що має відшкодовуватися особі, право якої порушено.

Зважаючи на те, що в результаті збройної агресії російської федерації проти України було завдано шкоду, а подекуди навіть знищено цілі природні екосистеми. Це має своїм наслідком втрати деяких **екосистемних послуг**, які включають всі корисні ресурси та вигоди, що людина може отримати від природи.

Таким чином, до шкоди, завданої довкіллю, слід відносити і **втрати екосистемних послуг**, оцінка яких здійснюється методами прямої та непрямой грошової оцінки на основі існуючої фінансової статистики та ринку.

Виходячи із положення чинного законодавства України, під екологічними збитками варто розуміти: **витрати**, яких зазнала держава у зв'язку із завданням шкоди об'єкту довкілля, а також витрати, які повинна понести держава, задля відновлення нормального стану довкілля який існував до заподіяння шкоди; **доходи** які б держава могла реально одержати за звичайних обставин, якби не було завдано шкоди довкіллю, якщо звісно передбачалось одержання таких доходів (наприклад: **втрати екосистемних послуг**); **компенсація** у разі неможливості відновлення природного об'єкту тобто його повної втрати.

Які напрямки охоплює термін «шкода завдана довкіллю»?

Збройна агресія російської федерації завдає шкоди українському довкіллю за різними напрямками. Зокрема, постійними ракетними обстрілами української території завдається руйнівна шкода земельним та водним ресурсам, атмосферному повітрю, лісовим та степовим екосистемам, тваринному світу, а також природоохоронним територіям національного та міжнародного значення.

Внаслідок воєнних дій відбувається руйнація промислових об'єктів – нафтобаз, заводів, фабрик, складів, шахт, інфраструктурних об'єктів – водогонів, газогонів, станцій очищення води, станцій постачання води, руйнація численних будівель, що супроводжується потужними пожежами, викидами в атмосферу небезпечних речовин, розливами паливно-

мастильних речовин, потраплянням у річки неочищених стоків, що веде до забруднення вод, атмосфери, ґрунтів та може стати причиною численних захворювань та отруєнь, а також потрапляння в організм канцерогенних речовин.

Пожежі не лише спричиняють шкідливі викиди в повітря та забруднення атмосфери, а й знищують верхній родючий шар ґрунтів та рослинний покрив.

Пошкоджуються не лише екосистеми на суходолі, але й численні річки та озера, а також екосистеми Чорного та Азовського морів. Від вибухів снарядів, які потрапляють у водні об'єкти, відбувається загибель біоти та хімічне забруднення вод. Затонула військова техніка спричинює забруднення вод паливно-мастильними речовинами. У водні об'єкти надходять стоки з пошкоджених нафтобаз, зруйнованих водоочисних споруд. З дощовою каналізацією стікають води зі згорілих будинків, складів та заводів. Також у ґрунтові та поверхневі води потрапляють продукти розкладання людських тіл з масових поховань та окремо загиблих людей, що спричиняє значну небезпеку для людей, які споживають цю воду, особливо в малозабезпечених питною водою містах Донецької та Луганської областей, зокрема міста Маріуполь. Тіло, що розкладається, є джерелом небезпечних бактерій, які можуть потрапляти у водні об'єкти, можуть розноситися тваринами: птахами, собаками, щурами. Небезпечними є гастроентерит від забрудненої води, з якою був контакт тіла загиблого, а також ті хвороби, на які хворів померлий: гепатити В і гепатит С, ВІЛ, кишкові патогени, туберкульоз, холера та інші. Якщо бактерії з тіла, що розкладається, потраплять у відкриту рану або на слизові оболонки, через воду в організм людини, це може стати причиною зараження крові, запалень та призвести до важких наслідків. Після смерті в біологічному матеріалі утворюються шкідливі бактерії, трупна паличка. Тому не можна торкатися тіл, що розкладаються, без належного захисту.

По відношенню до українського довкілля російська федерація здійснює значний негативний вплив на довкілля, наслідки від якого українці будуть змушені спостерігати не одне десятиліття, оскільки такі мають довготривалий характер.

У чинному кримінальному законодавстві України, міститься стаття 441 КК України **екоцид** - масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу. Саме за цією статтею, правоохоронними органами було відкрито та здійснюються досудові розслідування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із збройною агресією російської федерації.

Згідно з чинного кримінального законодавства України, за своїм безпосереднім об'єктом, при кваліфікації, всі злочини проти довкілля можуть бути поділені на:

1) злочини проти екологічної безпеки:

- стаття 236 КК України – порушення правил екологічної безпеки;
- стаття 237 КК України – невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення;
- стаття 238 КК України – приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення;
- стаття 253 КК України – проектування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля.

2) злочини у сфері землекористування, охорони надр, атмосферного повітря:

- стаття 239 КК України – забруднення або псування земель;
- стаття 239-1 КК України – незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель;
- стаття 239-2 КК України - незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах;
- стаття 240 КК України- порушення правил охорони або використання надр;

- стаття 241 КК України- забруднення атмосферного повітря;
- стаття 254 КК України- безгосподарське використання земель.

3) злочини у сфері охорони водних ресурсів:

- стаття 242 КК України – порушення правил охорони вод;
- стаття 243 КК України – забруднення моря;
- стаття 244 КК України – порушення законодавства про континентальний шельф України.

4) злочини у сфері лісовикористання, захисту рослинного і тваринного світу:

- стаття 245 КК України - знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу;
- стаття 246 КК України – незаконна порубка лісу.
- стаття 247 КК України – порушення законодавства про захист рослин;
- стаття 248 КК України – незаконне полювання;
- стаття 249 КК України – незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом;
- стаття 250 КК України – проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів;
- стаття 251 КК України – порушення ветеринарних правил;
- стаття 252 КК України – умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави та об'єктів природно-заповідного фонду.

Кримінальне законодавство України визначає відповідні суспільно небезпечні діяння, які посягають на охоронювані законом права та свободи громадян України у сфері захисту довкілля, кримінальним правопорушенням за вчинення яких, до винних осіб, застосовується відповідальність.

Відповідно, у разі відкриття правоохоронними органами кримінального провадження за вчинення злочину проти довкілля, передбаченого однією із вищенаведених статей КК України, потерпіла особа, зможе реалізувати своє право на стягнення з винної особи шкоди, як матеріальної так і не матеріальної. Це право може бути здійснено, зокрема, шляхом подання цивільного позову до суду у відповідному кримінальному провадженні.

Окрім Кримінального кодексу України, у відповідності до пункту 2 Постанови Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326 «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації» (далі – Порядок), визначення шкоди та збитків здійснюється окремо за такими напрямками, зокрема, **у сфері захисту довкілля:**

- шкода, завдана земельним ресурсам (підпункт 9);
- втрати надр (підпункт 10);
- збитки, завдані водним ресурсам (підпункт 11)
- шкода, завдана атмосферному повітрю (підпункт 12)
- втрати лісового фонду (підпункт 13)
- збитки, завдані природно-заповідному фонду (підпункт 14).

Детальніше щодо кожного напрямку визначення шкоди та збитків у сфері захисту довкілля буде розглянуто нижче.

Шкода, завдана земельним ресурсам включає шкоду від пошкодження і знищення родючого шару ґрунту та шкоду, зумовлену забрудненням і засміченням земельних ресурсів. У відповідності до частини 1 статті 18 Земельного кодексу України, до земель України належать усі землі в межах її території, в тому числі острови та землі, зайняті водними об'єктами, які за основним цільовим призначенням поділяються на категорії.

У результаті повномасштабної збройної агресії російської федерації, близько 180 тис. кв. м території України забруднено вибухонебезпечними предметами. Тобто, приблизно 30% території всієї України на сьогодні потребує розмінування та очищення¹. Вибухонебезпечні предмети – це нерозірвані снаряди, різноманітні типи мін, бомби та інші. Вони становлять смертельну загрозу для солдатів, цивільних жителів а також для домашніх та диких тварин. Щоб очистити всі території, серед яких дороги, населені пункти, сільськогосподарські угіддя, ліси, степові ділянки доведеться витратити роки роботи з розмінування.

Численні ракети, бомби, снаряди різних типів, міни та кулі також несуть загрозу природним екосистемам. Ці предмети несуть не лише пряму смертельну загрозу, але й приховують хімічне забруднення довкілля. Сотні тисяч вирв від снарядів на території України є потенційним місцем забруднення довкілля важкими металами та іншими небезпечними речовинами. Також дуже токсичною речовиною є ракетне паливо, яке потрапляє в довкілля у разі падіння ракети без підриву. Особливо небезпечними також є фосфорні боєприпаси: вони містять білий фосфор – токсичну речовину. Ґрунти, забруднені численними уламками снарядів – шрапнеллю також становить загрозу довкіллю та здоров'ю громадян.

Через проїзд техніки відбувається забруднення ґрунтів паливно-мастильними речовинами, ущільнення ґрунтів, знищення рослинного покриву. На місцях боїв та підриву колон ґрунтовий покрив та довкілля забруднені решками згорілої техніки, паливно-мастильними речовинами, уламками снарядів.

Через воєнні дії утворюються численні відходи руйнації. Зруйновані будинки, мости, техніка потребують спеціальних заходів з утилізації та полігонів для зберігання. Адже просте складування цих решток може стати ще одним джерелом забруднення ґрунтових та поверхневих вод й ґрунтів. Згорілі об'єкти також містять велику кількість попелу та недогорілих решток матеріалів, які можуть розмиватися під час опадів, а також розвіюватися вітром в суху походу. Частина речовин може випаровуватися та становити додаткову небезпеку для життя та здоров'я громадян.

Частина територій українських земель, на яких проводились довготривалі та активні бойові дії, зазнали найбільш негативного впливу, на них росіяни використовували «тактику випаленої землі», яка відповідно до міжнародного законодавства є військовим злочином. Під час таких дій відбувається знищення всіх компонентів природи, фізичне та хімічне забруднення території, втрата цінних властивостей екосистем та природних ресурсів.

Будівництво фортифікаційних споруд (окопів, капонірів тощо) з різним ступенем руйнування ґрунтових шарів (заглибленням), пересування важкої військової техніки, розмінування, розриви боєприпасів у ґрунті призводять до зміни структури ґрунтів та порушення цілісності природних екосистем. У контексті природних біогеоценозів – це прямий вплив, адже внаслідок зняття верхнього шару разом з рослинністю відбувається пошкодження цілісної ґрунтової системи та негативний вплив на рослинний і тваринний світ, представники якого можуть бути занесені до Червоної книги України або бути ендемічними видами. Навіть після відновлення ґрунтового покриву у майбутньому буде вкрай важко відновити зруйновані ділянки у цілісний масив. Особливо описане вище актуально для хитких степових біогеоценозів² (наприклад, типчакково-ковилового степу), де будь-який вид антропогенного впливу на рослинні ресурси призводить до активного розвитку інших рослин на порушених ділянках, що може призвести до витіснення рідкісних видів.

¹ <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/direktor-krizovoho-bjuro-proon-ponad-180-tis-kv-m-v-ukrajini-mozhut-butizaminovani-tsja-ploshcha-u-4-5-razi-perevishchuje-shvejsariju.html>

² Мається на увазі південний схід України, зокрема Приазов'я, де веліся/ведуться активні бойові дії

Пошкодження нафтобаз призводить до забруднення атмосфери продуктами горіння, ґрунтового покриву та поверхневих вод через розлив нафтопродуктів.. Діями ворога було пошкоджено нафтобази в більшості регіонів України.

Втрати надр включають і ті, що завдані самовільним їх користуванням. Частиною 1 статті 5 Кодексу України про надра визначено, що державний фонд надр включає як ділянки надр, що використовуються, так і ділянки надр, не залучені до використання, в тому числі континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони.

Збитки, завдані водним ресурсам, включають забруднення, засмічення, вичерпання та інші дії щодо водних ресурсів, які можуть погіршити умови водопостачання, завдати шкоди здоров'ю людей, спричинити зменшення рибних запасів та інших об'єктів водного промислу, погіршення умов існування диких тварин, зниження родючості ґрунтів та інші несприятливі явища внаслідок зміни фізичних і хімічних властивостей вод, зниження їх здатності до природного очищення, порушення гідрологічного і гідрогеологічного режиму вод.

У відповідності до частини 2 статті 3 Водного кодексу України, до водного фонду України належать: **1) поверхневі води:** природні водойми (озера); водотоки (річки, струмки); штучні водойми (водосховища, ставки) і канали, крім каналів на зрошувальних і осушувальних системах; інші водні об'єкти; **2) підземні води та джерела;** **3) внутрішні морські води та територіальне море.**

До поверхневих та ґрунтових вод потрапляють забруднені стоки через руйнацію очисних споруд, нафтопродукти, речовини, які утворюються внаслідок пошкодження промислових об'єктів. Джерелами забруднення також є могильники в яких без дотримання належних умов захоронено вбитих та померлих через воєнні дії тварин з ферм та птахофабрик, тваринницька продукція зі складів. Через пошкодження та руйнацію дамб на водосховищах відбувається їхнє обміління, загибель численних гідробіонтів.

Відбувається забруднення вибухонебезпечними предметами водних об'єктів України – озер, річок та морів, що вимагатиме спеціальних заходів з розмінування. Через вибухи в акваторіях відбувається хімічне забруднення вод вибуховими речовинами. Також токсичні речовини надходять шляхом поверхневого змиву з пошкоджених територій та міграцію через ґрунтові води. Такий вплив є поступовим та довготривалим, залежить від багатьох факторів: від складу ґрунту та порід до адсорбційної здатності, мікробіологічної активності та частки постійного рослинного покриву.

До шкоди, завданої водним ресурсам, слід відносити завдану через блокування морських портів, втрати рибальства та аквакультури.

Через військові дії, було суттєво обмежено доступ людей до водних ресурсів. За даними Офісу ООН з координації гуманітарних питань, за період з квітня по грудень 2022 року кількість людей, які залишилися без доступу до якісної води зростає з 6 до 16 мільйонів людей.³

Внаслідок воєнних дій негативного впливу зазнають водно-болотні угіддя міжнародного значення, розташовані на узбережжі Чорного та Азовського морів.

У Чорному морі спостерігаються викиди дельфінів та збільшення частоти їхнього потраплянь до рибальських сіток, що може бути спричинено розташуванням в морі військових човнів з потужними акустичними приладами, а також через вибухи. Морським ссавцям можуть загрозувати прямі пошкодження та знищення через вибухи та постріли, акустичні травми, які поступово призведуть до голодної смерті або дезорієнтації в просторі та викидання на

³ <https://reports.unocha.org/en/country/ukraine/card/50cUU0yjd2/>

узбережжя, смертельні акустичні травми. Українськими вченими проводяться дослідження, зібрано зразки тканин з померлих дельфінів. Їх відправляють на експертизу за кордон, яка зможе детальніше пояснити причину загибелі.

Шкода, завдана атмосферному повітрю включає шкоду, завдану викидами забруднюючих речовин в атмосферне повітря. У період війни, забруднюючі речовини потрапляють в атмосферне повітря у зв'язку із детонацією боєприпасів, ракетними обстрілами, пожежами у тому числі лісовими, аваріями на об'єктах промисловості.

Повітря забруднюється внаслідок викидів шкідливих речовин під час пожеж та вибухів. Через обстріли на території України сталися численні пожежі на нафтобазах та інших об'єктах промисловості та інфраструктури, що, за результатами досліджень ЕПЛ спричинює викиди в атмосферу таких небезпечних речовин як оксиди азоту, аміак, сірчистий ангідрид, бензапирен, оксиди вуглецю, метали та їхні сполуки. Під час вибухів в повітря потрапляють сірчаний газ, чадний газ, оксиди азоту, які є токсичними для організму людини й можуть спричинити різні наслідки від кашлю до важких отруень.

Атмосферне повітря в Україні було забруднене в результаті роботи електрогенераторів. Через ракетні обстріли та пошкодження об'єктів енергетичної інфраструктури, які відбувались восени 2022 року та взимку 2023 року, в усіх регіонах України масово використовувались дизельні та бензинові генератори. В процесі роботи електрогенераторів, яких за 2022 рік в Україну завезли майже 670 тисяч, в атмосферне повітря виділялись шкідливі речовини (оксид вуглецю, чадний газ, сажа, оксиди азоту та дрібнодисперсний пил).

Втрати лісового фонду включають втрати і пошкодження лісів, лісових ділянок та пов'язані із ними витрати. Відповідно до частини 1 статті 4 Лісового кодексу України, до лісового фонду України належать усі ліси на території України незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них, у тому числі лісові ділянки, захисні насадження лінійного типу площею не менше 0,1 гектара, інші лісовкриті землі.

За весь час повномасштабного вторгнення, українські ліси та ділянки, покриті лісами, піддаються постійним ракетним обстрілам, в результаті чого виникають пожежі, які знищують цілі екосистеми, на відновлення яких знадобиться не одне десятиліття. До втрат лісового фонду слід відносити і незаконну вирубку лісів, яка здійснюється російськими військовими та місцевим населенням на окупованих територіях. Також втрати лісів викликає будівництво фортифікаційних споруд, які знижують рівень ґрунтових вод, що з часом може призвести до масового всихання лісів поруч із такими фортифікаціями.

До збитків, завданих природно-заповідному фонду України, належать збитки, завдані територіям та об'єктам природно-заповідного фонду, та пов'язані із ними витрати. У відповідності до частини 1 статті 3 Закону України «Про природно-заповідний фонд України», до природно-заповідного фонду України належать:

- природні території та об'єкти: природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища;
- штучно створені об'єкти: ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, пам'ятки природи, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Під окупацією та впливом воєнних дій досі лишаються природоохоронні території міжнародного та національного значення, заповідники, національні природні парки, території Смарагдової мережі, міжнародні водно-болотні угіддя, місця, важливі для міграції та гніздування птахів, унікальні куточки дикої природи. Однак це не спиняє ворога на шляху до їхнього знищення, розкрадання, захоплення в полон співробітників, викрадення та продажу колекцій, вивезення тварин, полювання, викрадення техніки, заборони гасити пожежі, використання заповідних територій як військових полігонів.

Станом на вересень 2022 року, російські військові окупували 8 українських заповідників та 12 національних природних парків. Станом на травень 2023 року серед об'єктів природно-заповідного фонду під окупацією залишаються 8 заповідників і 10 національних природних парків. Серед них: Чорноморський біосферний заповідник (на території та акваторії Херсонської та Миколаївської областей), біосферний заповідник «Асканія-Нова», національні природні парки Азово-Сиваський, «Олешківські Піски», Джарилгацький (Херсонська область), «Великий Луг» та Приазовський (Запорізька область), «Білобережжя Святослава» (Миколаївська область), «Меотида» (Донецька область), «Кремінські Ліси» (Луганська область) та «Чарівна Гавань» (АР Крим) ⁴.

На звільнених територіях природно-заповідного фонду фіксуються численні площі, що постраждали від пожеж, території пошкоджені під час обстрілів та бомбардувань, наявні численні вирви від вибухів, залишена згоріла техніка, фортифікаційні споруди та сміття, знищені науково-дослідні відділення, офіси та технічне забезпечення національних парків.

Варто виокремити шкідливий вплив воєнних дій на тваринний світ. Тисячі диких тварин гинуть від пожеж, викликаних обстрілами лісів та степів, гинуть від вибухів під час боїв або внаслідок забруднення території вибухонебезпечними предметами – нерозірваними снарядами, мінами, розтяжками. Відбувається знищення середовищ існування тварин, їхнє безпосереднє знищення, травмування, завдання стресу та порушення умов проживання, розмноження, зупинок під час міграцій. Ці питання потребують детального вивчення та моніторингу стану популяцій диких тварин в Україні.

Звісно, реальна шкода, завдана українському довкіллю в результаті збройної агресії російської федерації, буде підрахована лише після звільнення усіх територій, незаконно захоплених російською федерацією. Обсяг такої шкоди буде значно більшим, ніж фіксується зараз. Після закінчення війни українське довкілля потребуватиме довготривалого відновлення до природного стану. Втім вже зараз необхідним є напрацювання відповідних механізмів обрахунків завданої шкоди, що стануть основою для формування доказової бази у майбутніх судових провадженнях про відшкодування шкоди, завданої українському довкіллю російською агресією.

---

⁴ <https://armyinform.com.ua/2023/03/26/ekologichnyj-teroryzm-rf-v-ukrayini-zbytky-za-danymy-derzhkoinspekcziji/>